

Architectuur

RECENSIE NIEUW MILITAIR MUSEUM SOESTERBERG

Het gebouw van het nieuwe Nationaal Militair Museum is een glorieuze overwinning van de museumarchitectuur voor grote objecten. Ruimte, licht en flexibiliteit te over.

Door Kirsten Hannema Foto's Raymond Rutting

Overzicht van het nieuwe Nationaal Militair Museum op de voormalige luchtmachtbasis in Soesterberg. Binnen maximale transparantie en ruimte, buiten een overdekte expositiegelegenheid.

Nergens vol, overal leger

ARCHITECTUUR

★★★★★

NATIONAAL MILITAIR MUSEUM

Nationaal Militair Museum in Soesterberg, van Claus Van Wageningen architecten.

Officiële opening door koning Willem-Alexander op 11/12, open voor publiek 13/12.

Wat is een tank, een pantserwagen of een straaljager? Zijn de objecten die in het Nationaal Militair Museum worden tentoongesteld meedogenloze moordmachines of voertuigen die vrede en veiligheid brengen? Kinderen die het museum op de voormalige vliegbasis Soesterberg bezoeken, zien de kanonnen en andere wapens misschien als iets cools: spannend, levensgroot speelgoed. Maar voor mensen die een oorlog hebben meegemaakt, moet het confronterend zijn te kijken naar een jeep uit Afghanistan en hun herinneringen te voelen opkomen.

De architecten Felix Claus en Dick Van Wageningen kijken op hun eigen manier naar de stukken in het museum, dat op 11 december wordt geopend door koning Willem-Alexander. Zij zien een tank, met zijn rupsbanden

en draaibare geschutskoepel en waarin elke popnagel een functie heeft, in de eerste plaats als ingenieurskunst. Niet gemaakt om het oog te behagen, maar om zijn taak - vuur geven - optimaal uit te voeren. En door die zuivere functionaliteit toch van een zekere schoonheid.

Met deze blik hebben de architecten het museum ontworpen. Het is een reusachtige overkapping, die uitmuntend doet wat hij in de eerste plaats moet doen: onderdak bieden aan de collectie. Onder de stalen constructie, vier voetbalvelden groot, is ruimte gecreëerd voor de 3.000 objecten uit het Legermuseum Delft en het Militaire Luchtvaart Museum Soesterberg, die hier zijn samengevoegd. De hoogte van het gebouw is zo gekozen dat het grootste gevechtsvliegtuig er precies onder past.

Zo banaal als het klinkt, zo indrukwekkend is de verschijning van het zwarte dak, dat lijkt te zweven in de mist boven de heide. Dat beeld wordt versterkt door de transparante gevels; de straaljagers, opgehangen aan de dakconstructie, lijken zo de oude startbaan op te vliegen. Als om te voorkomen dat het dak zelf wegvliegt, is er een zwarte toren doorheen gestoken, die het gebouw als een enorme punaise aan de grond vastnagelt.

De magie van het gebouw schuilt in de manier waarop de architecten de il-

lusie van het zwevende dak consequent in stand hebben weten te houden. Neem de glazen gevel, die maakt dat de collectie - voorheen gehuisvest in donkere panden - baadt in licht, en tegelijk fraai uitzicht biedt over de omringende natuur. Andere architecten waren misschien gezwicht voor een iets simpeler constructie met kozijnen. Voor Claus en Van Wageningen is zo'n compromis geen optie; transparant is transparant. Hun oplossing: ragfijne staaldraden, waarmee de glasplaten aan het dak zijn opgehangen. Mis-

★ CLAUW

Claus Van Wageningen architecten is begin dit jaar ontstaan na de 'scheiding' van het succesvolle bureau Claus en Kaan. Felix Claus en Kees Kaan, die 27 jaar samenwerkten en onder meer het Nederlands Forensisch Instituut en het Paleis van Justitie in Amsterdam bouwden, besloten hun samenwerking te beëindigen. Kaan is verdergegaan onder de naam KAAAN Architecten en bouwt onder andere de nieuwe Hoge Raad in Den Haag. Claus Van Wageningen werkt momenteel aan het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en de verbouwing van het Amsterdamse museum Ons' Lieve Heer op Solder.

schien wel het mooiste detail van het gebouw.

Door de enorme overspanningen van het dak was het ook logisch geweest dat de ruimte vol kolommen zou staan. Maar vanwege de aard van het museum, met zijn grote collectiestukken die ook nog van plaats moeten kunnen wisselen, was dat niet gunstig. Het kenmerkt de architecten dat ze niet naar het wenselijke - weinig kolommen - maar het schier onmogelijke hebben gestreefd: geen kolommen in het interieur. Met speciaal ontworpen liggers, geïnspireerd op de militaire baileybruggen, is het gelukt om 85 meter in één keer te overbruggen. De benodigde draagconstructie is subtiel in de gevel geïntegreerd.

En dan was er nog de vraag om een openluchtexpositie. Het heeft geleid tot een enorm dakoverstek, dat de voertuigen eronder tegen weer en wind beschermt en bovendien de zon uit het gebouw weert. Het resultaat is een krachtig, hyperfunctioneel gebouw, dat op zijn eigen manier mooi is.

De eenvoudige opzet maakt het museum overzichtelijk. Via een loopbrug kom je binnen in het midden, van waaruit je met de lift naar boven in de toren kan, om te genieten van het panorama en jezelf te oriënteren (de vliegbasis staat op 500 hectare natuurgebied). Achter de receptie met winkel beginnen de twee routes door het museum. De gele 'loper' die op de beton-

nen vloer is geschilderd, begeleidt je door de glazen ruimte met de gevechtsvoertuigen. In deze ruimte is, op de verdiepingsvloer, een zwarte doos geplaatst, waarin zich de zalen bevinden met uniformen, wapentuig en films, die 'het verhaal van de krijgsmacht' vertellen. Aan de zwarte doos zijn balkons gemaakt, die zicht bieden op de grote zaal - prettige onderbrekingen in de 'donkere' route.

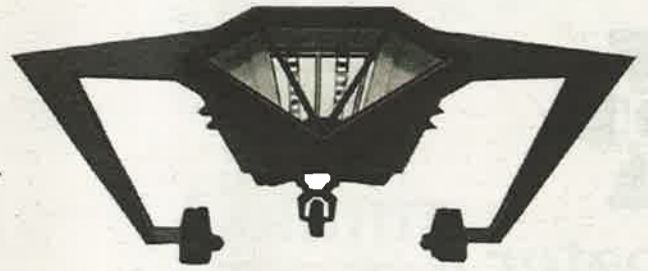
Het militair museum is een mooie les in orde en discipline - waarden die sinds de opkomst van het conceptuele

★ DUTCH DESIGN AWARD

Het Nationaal Militair Museum is het eerste museum dat is gerealiseerd volgens een zogenoemde DBFMO-constructie: Design - Build Finance Maintain Operate. De aannemer, die de bieding doet in een consortium, is niet alleen verantwoordelijk voor ontwerp en uitvoering, maar ook voor financiering, exploitatie en onderhoud, 25 jaar lang. De overheid hoopt zo betere gebouwen te krijgen voor minder geld. Menig architect voelt zich hierdoor 'gedegradeerd' tot onderaannemer, maar het NMM is een succes. Bouwer Heijmans won in 2013 een Dutch Design Award als beste opdrachtgever voor hoe de experts betrokken zijn.

Kunst op de basis

Het Park Vliegbasis Soesterberg heeft negen werken laten maken voor Kunstcollectie De Basis. Ze zijn ondergebracht in onder meer verkeersstoren en een ondergrondse slaapzaal. Voor vliegtuigshelter 610 maakten RAAAF en Studio Havermans een gevaarte dat de geheimzinnige sfeer van de Koude Oorlog oproept. Secret Operation 610 kan zich op rupsbanden over de startbaan verplaatsen. 'Het moest zwaar, lomp en traag zijn, het tegenovergestelde van de F15's, die supersnel, licht en hightech zijn', aldus Ronald Rietveld van RAAAF. 'Het gemene van die F15's moet er echt uitknallen.' secretoperation.nl

Van zeer gesloten tot maximaal open

Het nieuwe militair museum vertelt niet slechts de hoeraverhalen over de oorlog.

Door **Bart Dirks**

Verboden toegang – militair terrein.' Bijna honderd jaar lang was Vliegbasis Soesterberg een hermetisch afgeschermd gebied. Omgeven door geheimzinnigheid; door de hekken, het struikgewas en de bomen waren alleen de opstijgende straaljagers en helikopters te zien. Eind 2008 verstomde het lawaai boven de Utrechtse Heuvelrug. De vliegbasis werd wegbezuinigd door het ministerie van Defensie; de laatste helikoptersquadrons vertrokken naar Gilze-Rijen.

Halverwege 2013 sloot het ministerie ook het Militaire Luchtvaart Museum in Soesterberg. Het Legermuseum in Delft moest begin dat jaar al dicht. De twee fuseerden tot het Nationaal Militair Museum (NMM). Ze kregen een nieuwe locatie op de verlaten Vliegbasis Soesterberg.

Zo samengevat, lijkt het NMM de kille optelsom van kostenbesparingen. Het tegendeel is waar. Neem het gebouw: 110 bij 250 meter, met glazen buitenwanden van 13 meter hoog. Zie de pronkstukken: tanks en straaljagers, degens en sabels, uniformen en medailles, maquettes en panoramische filmbeelden. Maar de persoonlijke getuigenissen, heroïsch of dramatisch, imponeren zeker ook. Het museum rekt op 200 duizend bezoekers per jaar.

'We willen heden, verleden en toekomst van de krijgsmacht laten zien', zegt NMM-directeur Hedwig Saam. 'De objecten zijn authentiek, net als de verhalen. Als bezoeker heb je niet alleen ogen en oren nodig, maar ook handen en voeten.' De locatie noemt ze uniek. 'Honderd jaar geleden, in 1913, maakte de Luchtafdeling van het leger hier de eerste vluchten. In de Tweede Wereldoorlog werd de basis zwaar gebombardeerd. Daarna kwamen de Amerikanen er. Al die sporen zijn nog zichtbaar.'

Het NMM richt zich in de eerste plaats op gezinnen die een educatief en spannend dagje uit willen. Maak daar gerust een hele dag van, zeker als je ook het jongste natuurgebied van Nederland wil verkennen: Park Vliegbasis Soesterberg. 450 hectare bos en heide, met picknicktafels, kunst in bunkers en de oude verkeersstoren. In een shelter waar eens straaljagers stonden, is een kudde schapen ondergebracht die het schrale grasland kort houdt.

Feitelijk zitten er twee gebouwen onder één dak. Het 'daglichtmuseum', alias het Arsenaal, staat en hangt vol met houwitsers, mortieren, pantservoertuigen en helikopters. Hier is het baas boven baas: de eerste straaljager van de luchtmacht (de Gloster Meteor) versus de snelste (de Lockheed F-104G Starfighter D-8022, topsnelheid 2.400 km/u). Alleen de marine komt er wat bekaaid af; voor onderzeeërs of mijnnevgers ont-

breekt het water in Soesterberg.

In het hart van de glazen hangar zit een tweede gebouw verscholen, de 'black box'. Daar wordt een inhoudelijk verhaal verteld aan de hand van thema's als 'Oorlog', 'Militairen' en 'Samenleving & Krijgsmacht'. Hier gaat het over hoe de topografie van Nederland is gevormd door forten, dijken en de waterlinie. Over vrienden en vijanden door de eeuwen heen: Spanje, Engeland, Frankrijk, België, Duitsland, Japan, de Sovjet-Unie, het terrorisme. In de themazaal over oorlog staat zowel een soldatenhelm uit de Tachtigjarige Oorlog als het pistool van NSB-voorman Rost van Tonningen. In een vitrine ligt een borbom uit Afghanistan.

Landmacht, luchtmacht, marine en marechaussee presenteren zich samen in de themazaal 'Krijgsmacht'. Er is een houten lotingstrommel die tussen 1898 en 1914 werd gebruikt om te bepalen wie de dienstplicht moest vervullen. Het eerste *Handboek Soldaat* (1933) hangt er en er komt een lesje soldatenjargon voorbij: *helapidaka* (helaas pindakaas), *zweetkip* (vrouwelijke instructeur) en *Onderhoud Neus* (niks doen).

Ingetogen en aangrijpend is het thema 'Militairen', met persoonlijke getuigenissen van militairen en veteranen. Van Marco Kroon die in 2009 de militaire Willems-Orde kreeg voor zijn *moed in Afghanistan*, tot Joop Hueting, die in 1969 oorlogsmisdaden in Nederlands-Indië aanklaarde. Van F16-pilote Manja Blok die betrokken was bij het afwerpen van de bommen rondom Srebrenica in 1995, tot sergeant Jaaike Brandsma die in 2007 een been verloor bij een zelfmoordaanval in Uruzgan.

'We tonen beide kanten van de medaille, ook de schaduwzijde', aldus museumdirecteur Saam. 'Het zal de bezoeker niet onberoerd laten.' Kinderen zullen een verdieping lager de weg zoeken naar XPloré. Ze kunnen er in een vluchtsimulator stappen en uittesten welk pantser de meeste bescherming biedt: een wambuis, maliënkolder of een harnas.

Het fraaist doordachte deel is *De Klas van '45*, helaas alleen te ervaren tijdens excursies van de basisschool. Groep 7 en 8 maken in een ouderwets klaslokaal kennis met vijf leeftijdsgenootjes uit 1945. De een moest zijn slaapkamer afstaan aan een ingekwartierde Duitse soldaat, de ander zag zijn vader na de oorlog niet meer terug. Vanuit het lokaal bezoeken de kinderen vijf ruimtes, waaronder een bunker, een bommenwerper en een barak in een doorgangskamp.

Na afloop worden in het klaslokaal filmpjes vertoond waarin de kinderen van toen, nu zeventigers en tachtigers, vertellen wat de oorlog de rest van hun leven met hen heeft gedaan.

Het Nationaal Militair Museum is vanaf 13/12 geopend. nmm.nl

Door het ontbreken van kolommen kan de ruimte optimaal worden benut.

Opstelling met projectie rondom in het Nationaal Militair Museum.

ontwerpen in de 'wilde' jaren negentig in de architectuur op de achtergrond zijn geraakt. Van de gridstructuur, die tot in de plafondplaten van de wc's is doorgevoerd, tot de brandslanghaspels, die in hetzelfde zwartbruin als dak en wanden zijn geschilderd: alles klopt. De meeste bezoekers zal het wellicht niet opvallen, maar je voelt het.

In het museum vind je ook een zaal met een historisch overzicht van posters, waarop leuzen ter promotie, of juist tegen defensie te lezen zijn. De architecten hebben zich niet laten verleiden tot een ontwerp dat de krijgsmacht verheerlijkt of kanttekeningen plaatst. De architectuur is neutraal.

Dat betekent niet dat het gebouw emotioneel is; de ontwerpers hebben zich wel degelijk ingeleefd. In de zwarte doos, waar ook de verwoestende gevolgen van oorlogen worden getoond, hebben ze tussen de zalen brede gangen gemaakt, die uitkomen op een binnenplein. In deze rustige ruimte, waar zacht licht door het dak binnenvalt, kun je je even terugtrekken, afkoelen, tot bezinning komen.

NMM (2012-2014) Architect: Felix Claus Dick Van Wageningen Architecten. Opdrachtgever: ministerie van Defensie en Rijksgebouwendienst. Landschapsontwerp: H+N+S Landschapsarchitecten. Tentoonstellingsontwerp: Kossmann.dejong. Nmm.nl